

*'God bant wereldwijd oorlogen uit'
Zet de evangelische geweldloosheid centraal*

INHOUDSOPGAVE

- 02 **Ten geleide**
Marc Van Eenoo
- 03 **'Die de oorlogen doet ophouden'** (Psalm 46: 10)
Hendrik Hoet
- 09 **Jacques Gaillot over evangelische geweldloosheid**
Jacques Gaillot / Vertaling: Jan Vanden Berghe
- 12 **Het Evangelie van de geweldloosheid voorop plaatsen in het denken en handelen van de Kerk**
Jean-Marie Muller / Vertaling: Jan Vanden Berghe
- 14 **Oproep aan de Kerk: zet de evangelische geweldloosheid centraal**
Slotverklaring Conferentie van Rome

Coverbeeld: Kain en Abel
(JoL, Kunstnet)

TEN GELEIDE

Confessionele religie komt vandaag vaak in een negatief daglicht te staan als bron van oorlog en geweld. Nochtans geven christenen geen spreekverbod aan de Bijbel, of aan Jezus en de kerkmoeders en –vaders, want net in religie en spiritualiteit vinden ze de kracht om vreedevol samen te leven en het geduld om dat soms lastige vredeswerk ook vol te houden. De pijnlijke actualiteit van de recent voorbije jaren doet verbanden zoeken tussen religie en geweld. Dat is nu een favoriete print en een vaak gehoorde stelling: *leg hen het zwijgen op!*

Maar is dit terecht? Kan het geloof in de God van Abraham, Mozes, Elia, Jesaja, Jezus, Paulus, Benedictus, Bernardus, Franciscus, Theresia, Ignatius, Dietrich Bonhoeffer, Charles de Foucauld, Edith Stein, Teilhard de Chardin, Simone Weil en onnoemelijk veel anderen tot op vandaag enkel een broedplaats zijn voor geweld? Vreedevol samenleven is uiteraard geen privéstrand voor de christenen, maar in de Bijbel en in het levensgetuigenis van onder meer de 'voorgangers' in Pax Christi, vinden ze altijd opnieuw de kracht om vreedevol samenleven een meerwaarde te geven en het te betrachten in eigen hart.

De werkgroep vredesspiritualiteit van Pax Christi Vlaanderen confronteerde zichzelf met deze dynamiek op haar jaarlijkse vormingsdag midden juli in de Sint-Andriesabdij te Brugge: je handen in het wiel van de geschiedenis durven steken. In dit daaruit volgend dossier gaan we in op de scherpe uitdaging die ons wordt voorgelegd. **Hendrik Hoet** betoogt in de hoofdbijdrage "Die de oorlogen doet ophouden" (Psalm 46: 10), dat geweld in de Bijbel voorkomt. Maar Bijbellezende en Bijbeltekst is altijd interpretatie. Re-interpretatie komt al voor in de schrift en in de traditie. Jezus, de nieuwe Adam en zijn Geest zijn de sleutel om God te begrijpen. De Bijbel wijst een weg naar vrede: van familiale solidariteit over tribale en nationale naar internationale, globale solidariteit. Dialoog en integratie vereisen een bekering van alle samenlevenden en blijft de uitdaging voor elke mens.

In een nog altijd verrassend relevant interview uit 1986 slaat bisschop **Jacques Gaillot** een brug naar concrete inspanningen van geweldloze actie in onze tijd. De twee laatste bijdragen sluiten aan bij de conferentie over Geweldloosheid en Rechtvaardige Vrede, die plaatsvond in Rome van 11 tot 13 april 2016, op initiatief van Pax Christi International en de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede. **Jean-Marie Muller** woonde de conferentie bij en geeft zijn indrukken weer. Voorts geven wij u met dit dossier ook de **slotverklaring** van de conferentie mee: een oproep om geweldloosheid en rechtvaardige vrede centraal te plaatsen in het denken en handelen van de Kerk. Pax Christi International werkt deze oproep en de op de conferentie gelanceerde denkpistes ondertussen verder uit in hun *Catholic Nonviolence Initiative*-project.

Alvast een stevige reflectie in de mainstream van kranten en sociale media die helpt de inhoud van onze vredesspiritualiteit te verwoorden.

Marc Van Eenoo

Coördinator vredesspiritualiteit

'DIE DE OORLOGEN DOET OPHOUDEN' (PSALM 46: 101)

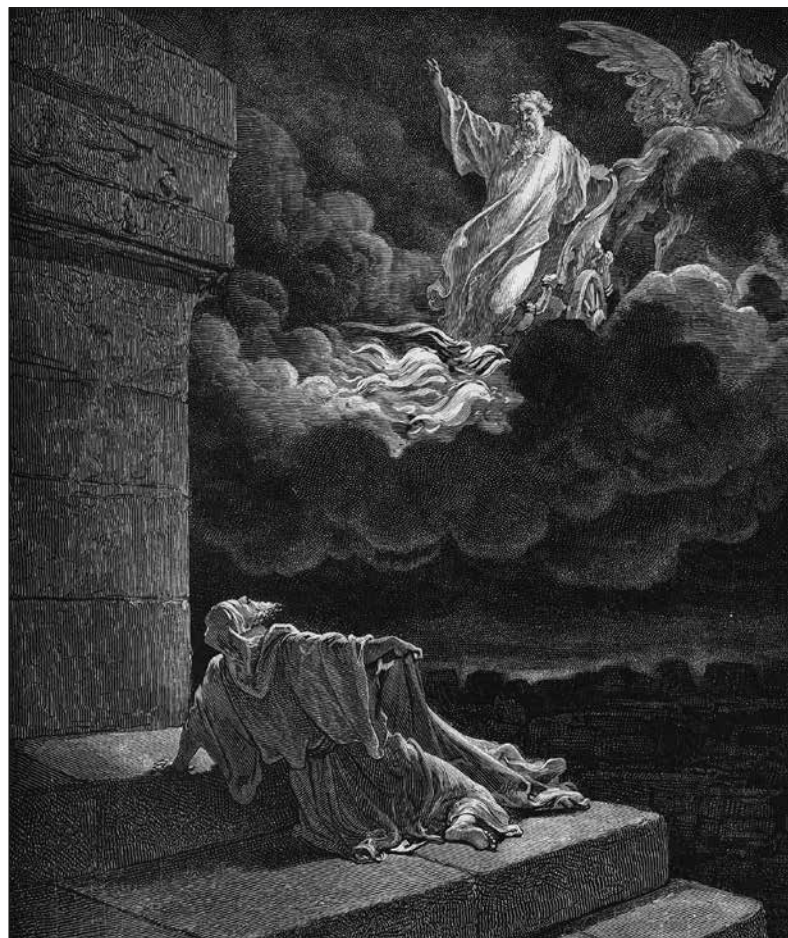
Hendrik Hoet

Ter Inleiding

Elia de "ijveraar", zeloot, "dijhadist"

In de Bijbel lezen we hoe de profeet Elia "ijvert" voor de Heer. Jezus Sirach noemt hem een profeet "als een vuur"². Vader Mattatias, wiens verzet tegen heidense offers in de tempel van Jeruzalem het begin inleidde van de "Makkabeeënopstand", spoorde op zijn sterfbed zijn zonen aan om te blijven "ijveren voor de wet"³ en noemt onder de reeks na te volgen voorvaderen onder meer de profeet Elia, die omwille van zijn ijver voor de Wet ten hemel is opgenomen⁴. In het eerste boek der Koningen staat beschreven hoe Elia op de berg Karmel het volk dwingt te kiezen tussen JHWH of Baäl⁵. Het verhaal eindigt met de afslachting van de profeten van Baäl⁶. Maar als koningin Izebel haar vermoorde profeten wil wreken, vlucht Elia naar de berg Horeb, waar de Heer tot Mozes had gesproken in donder en bliksemvuur⁷. Daar treft Elia de Heer echter niet in de zware storm, niet in de aardbeving, en niet in het vuur dat daarop volgde. Maar wel was de Heer in "de stem van een zachte stilte"⁸. Hij vroeg Elia: "wat doe jij hier?" als om te zeggen: jij moet hier niet zijn! Als antwoord doet Elia zijn beklag dat "ze hem naar het leven staan" omdat hij "vurig geijverd heeft voor JHWH, de God van de legers". Daarop stuurt God hem terug met de zending om koningen en een opvolger voor hem als profeet te zalven⁹. De Heer is blijkbaar niet in het geweld van de storm en de aardbeving: niet in het vuur van de oorlogen. Elia moet niet Gods woord zoeken op de Sinai. De Heer herhaalt zichzelf niet en openbaart zich niet meer aan Elia als aan Mozes. Elia krijgt Gods woord niet zoals Mozes in het "onweer" op de Sinai. Elia moet zich niet terugtrekken op de Sinai, niet in een grot, maar naar buiten gaan, door de woestijn naar de stad, en koningen en een profeet zalven. Misschien is JHWH wel niet "de God van de legers" op de manier waarop Elia het zich voorstelde. En is de moordende ijver van Elia niet zo God welgevallig als de profeet dacht.

Elia is, als een nieuwe Pinechas¹⁰, de patroon van de ijveraars voor God geworden, die vanaf de Makkabeeën tot en met de

Elia, "de ijveraar". Gravure van Gustave Doré (publiek domein).

Zeloten¹¹, de wapens opnamen tegen de afgodendienaars uit ijver voor God en zijn gebod. Die ijver bezielde ook Jezus' leerlingen – de "donderzonen"¹² – die Hem voorstelden om vuur uit de hemel af te smeken over hun – Gods – vijanden¹³. Elia, patroon van de Joodse en christelijke "dijhadisten"?

Godsdienstig radicalisme

Is het dus waar dat godsdiensten aanzetten tot geweld? Vraagt een consequente, "radicale" beleving van de godsdienst een gewelddadige ijver? Er blijkt een grote verwarring te bestaan rond het begrip "radicaliteit". *Radix* is Latijn voor "wortel". Maar de wortel van de bijbelse Gods dienst¹⁴ is de barmhartige God. Radicaliseren in een authentiek bijbelse zin betekent consequenter de liefde beleven. Het gebruik van geweld is niet de vrucht van radicaliseren, maar van het tegendeel, namelijk van ontworteling. Kardinaal De Kesel stelde in een interview op een vraag naar aanleiding van de aanslagen in Zaventem en Brussel op 22 maart 2016: "Het is geen radicalisering van de islam,

1 Vertaling van de Staten Generaal.

2 Sirach 48: 1.

3 1 Makkabeeën 2: 48.

4 1 Makkabeeën 2: 58.

5 1 Koningen 18: 20.

6 1 Koningen 18: 40.

7 Cf. Exodus 19: 16-20.

8 Zo letterlijk in 1 Koningen 19: 12.

9 1 Koningen 19: 13-16.

10 Cf. Numeri 25: 6-13; Sirach 45: 23; 1 Makkabeeën 2: 54.

11 "Zeloot" betekent "ijveraar" (cf. Simon de ijveraar in Marcus 3: 18). De Joden die de opstand leidden tegen de Romeinen in de oorlog (66-73 n.C.) die uitliep op de verwoesting van de tempel van Jeruzalem in 70 worden door Flavius Josephus "Zeloten" genoemd.

12 Marcus 3,17.

13 Lucas 9: 53-54.

14 Ik schrijf bewust "Gods dienst" en niet "godsdienst".

maar een islamisering van het radicalisme. Mensen radicaliseren, en dan komt de islam dat gevoel van onbehagen versterken. Waarom radicaliseren die mensen? Omdat ze ontworteld zijn? Omdat ze in een seculiere cultuur leven die zégt dat ze vrij zijn maar hun in realiteit geen perspectief biedt?"¹⁵

Geweld in de Bijbel

God welgevallig geweld?

In de Bijbel is sprake van veel geweld, zodat het zelf een "bloedboek" is genoemd, omdat het bloed er zou uitdruipen. Dat is omdat de Bijbel een boek is over mensen en de geschiedenis van de mensheid nu eenmaal een verhaal van bloed en tranen is. Het is een misvatting om te denken dat de Bijbel een wetboek is en dat al wat er in staat bedoeld is ter navolging. Integendeel, het meeste dat er in verteld wordt is bedoeld als waarschuwing en oproep om het anders te doen. De Bijbel beschrijft veel geweld waarmee God niet akkoord gaat. Als voorbeelden mogen volstaan: de moord van Kaïn op Abel¹⁶ of de moord van David op zijn officier Uria¹⁷.

Anderzijds bevat de Bijbel verhalen van geweld dat God als het ware ondanks zichzelf "toestaat" of moet laten gebeuren. De Joodse traditie vertelt dat God de engelen in de hemel verbood te juichen toen de Egyptenaren die Gods volk achterna gingen in de Rietzee, verdronken, omdat de Egyptenaren, vijanden van Gods volk, ook Gods geliefde schepselen zijn.

Wat dan met het geweld waartoe God zelf het bevel geeft? Zoals het uitmoorden van de afgodendienaars in het beloofde land¹⁸? Als christenen lezen wij de Bijbel vanuit de Geest van Jezus. Maar hier wil ik onmiddellijk waarschuwen om niet te vervallen in de ketterij van Marcion, die het Oude Testament als gewelddadig afwees tegenover het Nieuwe Testament dat een God van liefde zou openbaren in tegenstelling tot het Oude. Ik hoop dat het jubileumjaar van de barmhartigheid ons genoeg geholpen heeft om ook in het Oude Testament te lezen hoe God zich daar wezenlijk als een God van barmhartigheid openbaart. Maar in Jezus is dit het duidelijkst openbaar geworden.

En Jezus?

Was Jezus dan nooit gewelddadig? Pleegde Hij geen geweld wanneer Hij de verkopers uit de tempel joeg, met een gesel nog wel in het Evangelie volgens Johannes¹⁹? En predikte Hij geen geweld, toen Hij zei: "Denk niet dat Ik op aarde vrede ben komen brengen. Ik ben geen vrede komen brengen, maar een zwaard. Want Ik ben gekomen om een wig te drijven tussen zoon en vader, tussen dochter en moeder, tussen

schoondochter en schoonmoeder²⁰? Of toen Hij in de Hof van Olijven tot zijn leerlingen zei: "Als je geen zwaard hebt, moet je je jas verkopen en er een aanschaffen"²¹.

Daartegenover kunnen dan andere teksten geciteerd worden, zoals Jezus' antwoord aan Pilatus: "Als mijn koningschap van deze wereld was, zouden mijn dienaars er wel voor gevochten hebben dat Ik niet aan de Joden werd overgeleverd"²². Paulus schrijft in zijn tweede brief aan de gemeenschap in Korinthe dat wij wel leven "in het vlees, maar niet vechten volgens het vlees, want de wapens van onze strijd zijn niet vleselijk, maar krachtig door God"²³. "Vlees" betekent hier: ons bekrompen eigenbelang, ons instinctief egoïsme. In de brief aan de heiligen in Efese legt hij omstandig uit wat de "wapenrusting van God" is voor de strijd die niet gaat tegen mensen, "maar tegen de overheden, tegen de machten, tegen de wereldheersers van de duisternis van nu, tegen de geesten van het kwaad ..."²⁴.

De bijbelse "dynamiek van de Geest"

De Bijbel verstaan

Uit de discussie of de Bijbel al dan niet geweld bevordert of tot geweld aanspoort, geraken we niet uit door het ene citaat tegenover het andere te plaatsen. Om teksten goed te begrijpen, dien je ze in hun context te verstaan. Dat is een heilzaam en noodzakelijk beginsel om een tekst te kunnen verstaan. Die context is zowel de historische als de literaire context. Daarmee is bedoeld dat een tekst maar verstaan kan worden tegen de achtergrond van de tijd waarin hij zijn oorsprong vindt (historische context) en niet los van de hele tekst waarvan een citaat deel uitmaakt (literaire context). Voor de Bijbel is de historische context een hele lange geschiedenis waarin de verschillende bijbelteksten tot stand kwamen. Dat wil zeggen: een hele geschiedenis van schrijven en herschrijven. En de literaire context betekent dat elke Bijbelboek deel uitmaakt van de hele Bijbel, de Hebreeuwse voor de Joden, het Oude en Nieuwe Testament voor de christenen. En daarbovenop dient rekening gehouden te worden met de hele "Traditie", dat wil zeggen: de hele nabijbelse uitleg die voor de Joden deels in de Talmoud opgetekend is en voor de christenen in de overlevering van de Kerkvaders (en –moeders) en de heiligen.

In het licht van de Traditie

Die nabijbelse Traditie is wezenlijk voor het hedendaagse verstaan van de Heilige Schrift als Woord van God voor vandaag. Want de Bijbelteksten uit het verleden dienen niet alleen verstaan te worden zoals ze in het verleden verstaan werden (in hun historische context), ze zijn ook een Woord van leven voor ons vandaag. Maar in de christelijke traditie zijn ze dat alleen als ze verstaan worden in de Geest van Christus.

15 In "De Tijd" van 9 juli 2016.
 16 Genesis 4: 1-16.
 17 2 Samuel 11-12.
 18 Deuteronomium 20: 17-18.
 19 Johannes 2: 15.

20 Matteüs 10: 34-35.
 21 Lucas 22: 36.
 22 Johannes 18: 36.
 23 2 Korintiërs 10: 3.
 24 Efeziërs 6: 10-20.

Dat wil ten eerste zeggen dat we het Oude Testament maar begrijpen in het licht van de herinterpretatie die het Evangelie en de rest van het Nieuwe Testament eraan geven. Maar vervolgens ook dat we het Nieuwe Testament niet begrijpen zonder de Kerk en de heiligen in wie de Heilige Geest werkt om het Nieuwe Testament te begrijpen.

De dynamiek van de Heilige Geest

De sleutel tot het begrijpen van de Schrift is Gods Geest. Dat wil zeggen: Gods liefde zoals die in de persoon en het leven van Jezus zichtbaar is geworden. De Bijbel dient begrepen te worden in de "dynamiek" van de Gods Geest. Om één voorbeeld te geven van deze "Geest-dynamische" interpretatie van de Schrift, verwijs ik naar het voorschrift "een oog voor een oog, een tand voor een tand"²⁵. Deze regel in de context van Exodus 21 is een beteugeling van de wraak, zoals die nog uitgedrukt wordt door Lamech: "Word ik gewond, dan dood ik een man; krijg ik een schram, dan neem ik een kind. Wordt Kaïn zevenvoudig gewroken Lamech zevenenzeventigvoudig"²⁶. "Oog om oog" wil zeggen dat, om recht te doen geschieden, de "schadeloosstelling" evenredig moet zijn aan de geleden schade. De Talmoed verstaat deze regel als: voor het verlies van een oog moet een geldsom ter waarde van een oog betaald worden. Jezus stelt daartegenover een logica die niet juridisch denkt, maar die meedenkt met de hemelse Vader die bezorgd is om het leven van al zijn kinderen, ook van wie kwaad doet, zoals reeds uitgedrukt bij de profeet Ezechiël: Hij wil niet de dood, maar de bekering van de zondaar²⁷. De dynamiek van de liefde, die blijkt uit de geschiedenis van de Openbaring in Schrift en Traditie moet ons voeren naar een altijd beter begrijpen van wat God wil²⁸. In die zin is de christelijke Gods dienst geen "godsdienst van het boek", maar een navolging van Jezus in zijn Geest van liefde. Dat wil zeggen dat de liefde zoals Jezus die ons toont, de sleutel is om de God van de Bijbel te begrijpen.

De weg naar de vrede die de Bijbel wijst

Het begon met een broedermoord

De Bijbel vertelt ons het verhaal van hoe de mensheid langzaam met veel vallen en opstaan leert wat tot vrede leidt²⁹. De eerste hoofdstukken van Genesis tonen ons een mensheid die dreigt ten onder te gaan in het geweld. Het eerste broederpaar slaagt er niet in om in vrede samen te leven: Kaïn vermoordt zijn broer. En in de stad die Kaïn sticht, hoopt men de vrede te verzekeren door de wet van de bloedwraak. We vermeldden al de afschrikingsstrategie van Lamech, die dreigt met ongebreidelde wraak. Het is in feite een terroristisch rechtssysteem dat nog altijd de internationale samenleving beheerst.

25 Exodus 21: 24; Matteüs 5: 38.

26 Genesis 4: 23-24.

27 Zie Ezechiël 18: 23; 33: 11; Matteüs 5: 39; 18: 21-22; Lucas 15: 7.11-32.

28 Cf. Johannes 14: 26; Romeinen 12: 2; Efeziërs 3: 16-19.

29 Cf. Lucas 19: 42.

Familiale solidariteit

De geschiedenis van de aartsvaders in Genesis toont hoe moeizaam broers de broederlijke solidariteit leren. Jakob moet vluchten voor zijn broer, die hij bedrogen heeft. Esau stelt echter zijn wraak uit "tot vader dood zal zijn"³⁰. "Vrees" voor de gemeenschappelijke vader weerhoudt Esau van broedermoord. Gelukkig komt het tot een verzoening, maar niet tot een samen leven³¹.

De zonen van Jakob verkopen hun lastige broer, maar uiteindelijk, wanneer één broer bereid is in plaats van een andere broer de gevangenis in te gaan, kan Jozef zich bekend maken als hun broer³². En op het einde van het boek blijkt niet de aardse vader, maar de hemelse de waarborg te zijn voor de broederlijkheid onder de zonen van Israël. Omwille van zijn ontzag voor God zal Jozef zorgen voor zijn broers en hun kinderen³³.

Nationale solidariteit

Die familiale broederlijkheid moet zich uitbreiden tot een nationale solidariteit. Dat is het vervolg van de Tora, waarin – vooral in het boek Deuteronomium – geleerd wordt dat de leden van de andere stam ook uw broers zijn. Geen verre neven, geen vreemdelingen, maar broers waarmee je solidair bent: jouw leven hangt af van het hunne. De boeken Jozua tot en met Koningen en Kronieken tonen hoe weinig de twaalf stammen erin slagen om als één solidair volk te leven.

Internationale of globale solidariteit

In de ballingschap leren de profeten dat de God van Israël ook de Vader is van alle volkeren. Een boek zoals Jona leert dat God ook bekommerd is om het heil van Israëls vijanden. Het is Paulus die goed de consequenties heeft begrepen van Jezus' oproep om de vijand lief te hebben. Ook je vijand is een geliefd kind van dezelfde hemelse Vader. Paulus heeft begrepen dat de vrede voor zijn eigen volk niet verzekerd zal zijn door een oorlog tegen de vijand. De oorlogen die de Joden hebben gevoerd tegen de Romeinse overheersers³⁴ zijn uitgedraaid op de vernietiging van de tempel en het verlies van hun land. Paulus stond een andere strategie voor: Joden en "Grieken"³⁵, Joden en hun vijanden, besnedenen en afgodendienaars samen aan tafel als één familie van Gods kinderen, zussen en broers van Jezus. De nationale samenhang moet eindelijk opengetrokken worden naar

30 Genesis 27: 41.

31 Genesis 33: 1-17.

32 Genesis 44: 18 – 45: 8.

33 Genesis 50: 15-21. Voor een iets uitvoeriger uitwerking van de idee van de bijbelse broederlijkheid cf. H. HOET, "De Heer bant wereldwijd oorlogen uit (Psalm 46:10)." in : *Communio*, jg. 40 (2015), nr. 3 blz. 163-172 en "Geen vreemdelingen meer maar medeburgers (Ef 2,19)" in: *Collationes*, jg. 46 (2016) nr. 2, blz. 137-150.

34 Van 66 tot 73 en van 132 tot 135 n.C.

35 Zie o.m. Galaten 3: 28. "Griek" staat voor de hellenistische cultuur, die al door de Makkabeëen was bevochten.

een internationale of globale solidariteit. Pas dan zal de messiaanse vrede heersen.

Geen andere weg

Die solidariteit vereist een houding tegenover ieder ander zoals die van Jezus: de bereidheid om zijn leven te geven voor zijn zussen en broers, zelfs als ze het niet “verdienen”³⁶. Er is maar één weg naar vrede voor ieder afzonderlijk en voor alle volkeren samen, en dat is de weg van vrede die Jezus is³⁷. Dat geldt voor christenen, Joden, moslims, mensen van andere godsdiensten, culturen en overtuigingen. Er is maar één weg naar vrede en dat is die van de broederlijkheid en de barmhartigheid zoals die in Jezus vlees en bloed kreeg.

Vertrouwen in de verrijzenis

Dat is een weg die over het kruis loopt. Een weg die vertrouwen vraagt dat de liefde sterker is dan de dood. Het is een moeilijke, weinig begane weg, omdat hij indruist tegen ons instinct van zelfbehoud. Hij vraagt de bereidheid om het geluk en het leven van de ander te laten voorgaan op dat van onszelf. Maar hij moet gelukkig niet altijd uitdraaien op het martelaarschap. Want het is juist de bedoeling dat we er allen meer leven door vinden. De bereidheid om zijn leven te verliezen is wel de voorwaarde om echt te kunnen leven voor een ander, om de ander alle ruimte te geven.

Dialoog in plaats van geweld

De genade van het woord

Ruimte geven begint met te luisteren in een oprecht gesprek, in overleg en “dialoog” in plaats van oorlog te voeren. Dialoog betekent de andere willen begrijpen en gelukkig zien, terwijl oorlog de extreme strategie is van wie alleen bekommerd is voor zijn eigen leven of dat van zijn eigen groep. We moeten kiezen: diplomatie of militaire strategie. Maar wil men oorlog vermijden of beëindigen dan moet er gesproken worden: onderhandeld en overlegd. De Joodse traditie leert dat God aan Noach – en daarmee aan alle volkeren – het gebod gaf om een rechtbank in te stellen. Dit om te beletten dat ieder het recht in eigen handen neemt en we in een samenleving blijven leven onder de terreur van de wraak die Lamech afkondigde. Wil er vrede heersen dan dient een samenleving zich ook te voorzien van een overlegorgaan zoals een parlement waar geschillen over belangen kunnen uitgepraat in plaats van uitgevochten worden. Vandaar de dringendheid van een internationaal parlement en een internationale rechtbank met meer gezag dan de huidige Verenigde Naties en het huidige Internationaal Gerechtshof.

Het woord moet de wapens vervangen. Maar een waar woord en geen leugen. Want er komt geen vrede als het woord van de sterkste altijd de wet bepaalt. De Bijbel bevat het betrouwbare, leven verzekerende Woord van God. Gods

36 Cf. Romeinen 5: 8.
37 Cf. Efeziërs 2: 14-22.

Woord is een woord dat de verdediging opneemt van “de weduwen, de wezen en de vreemdelingen”³⁸, van de zwaksten die geen verdediger hebben. Gods Woord is het Woord van de liefhebbende Vader die het geluk van al zijn kinderen wil. En die hen daartoe ook zijn onderricht (= *Tora*) geeft opdat ze in onderlinge vrede zouden samenleven, onderricht dat “vlees en bloed” kreeg in Jezus Messias.

Integratie

Dialogeren in Gods geest is samenwerken aan “integratie”, aan een inclusieve samenleving, die niemand uitsluit. In een multiculturele stad staat een bevolkingsgroep van een minderheidscultuur voor drie mogelijkheden: ofwel zijn eigen cultuur opgeven, zich “aanpassen” en volledig opgaan in de overheersende cultuur³⁹ – dat heet: assimilatie – ofwel zich afsluiten van de buitenwereld om de eigen cultuur te bewaren – dat is kiezen voor een getto (of ertoe gedwongen worden!), voor apartheid of segregatie – ofwel de middenweg van de “integratie” wat betekent: samenleven in verscheidenheid, solidariteit in respect voor elkaars verschillen. In een brief aan de Judese ballingen in Babel schrijft de profeet Jeremia dat de Heer hen opdraagt in Babel “huizen te bouwen en daarin te wonen [...] te trouwen en kinderen krijgen [...] en zich in te zetten voor de welvaart van de stad” en ervoor te bidden, “want van haar welvaart hangt de uwe af”⁴⁰. Dit is geen pleidooi voor assimilatie want de Heer wil dat ze Hem blijven zoeken met heel hun hart⁴¹, en zeker niet voor segregatie, maar wel voor solidariteit vanuit het besef dat hun lot afhangt van dat van de hele stad.

Bekering naar elkaar

Dialoog en “integratie” vereisen een “bekering” van al wie samen leven en niet alleen een aanpassing van een minderheid aan een meerderheid. Of omgekeerd, want in de loop van de geschiedenis heeft meestal een minderheid zijn wet opgedrongen aan een meerderheid! Integratie betekent dat iedereen in de familie voor de nieuwkomer plaats inruimt, zoals broers en zussen aan een nieuwgeboren kind de bescherming, levensruimte en liefde geven die nodig zijn opdat het gelukkig zou opgroeien. Integratie betekent aandacht voor de zwaksten in de samenleving, zoals in een lichaam alle ledematen zich inzetten voor de bescherming van de zwakste lichaamsdelen⁴².

Tekenen des tijds lezen vanuit Jezus’ Geest

Het teken van Jona

De profeten en het Evangelie dagen ons uit “met Gods ogen” naar de werkelijkheid te kijken. Hoe doet de dynamiek van

38 Cf. bijv. Exodus 22: 20-23; Deuteronomium 10; 17-19; 14: 29; Ps 68: 6; Jeremia 22: 3; 49: 11

39 Zelfs in de superdiversiteit van hedendaagse grootsteden, waarin iedereen tot een minderheid behoort, kan men toch spreken van een “globale” overheersende cultuur.

40 Jeremia 29: 5-7

41 Jeremia 29: 13

42 Zie 1 Korintiërs 12: 12-27, spec. v. 26.

Gods liefde die uit de Bijbel spreekt ons kijken naar wat er gebeurt? Hoe verstaan we de gebeurtenissen van vandaag? Opdat de Kerk haar roeping om Christus' werk verder te zetten kan volbrengen, moet ze, zo stelt het Tweede Vaticaans Concilie, "de tekenen van de tijd bestuderen en ze trachten te verklaren in het licht van het Evangelie"⁴³. De uitdrukking "tekenen van de tijd" is ontleend aan het Evangelie waar Jezus antwoordt aan de Farizeeën en de Sadduceeën die om een teken uit de hemel kwamen vragen⁴⁴. Jezus zegt dat geen ander teken zal gegeven worden dan het teken van Jona. Dat teken is in de eerste plaats een verwijzing naar de opstanding uit de doden omwille van Jona's redding uit de buik van de vis⁴⁵. Het vertrouwen in Jezus' verrijzenis is wat de openheid naar de vijand mogelijk maakt. Maar het teken van Jona verwijst ook en vooral naar de bekering van de volkeren, de bekering van de vijand! Op Jona's prediking hebben de Ninevieten – aartsvijanden van Israël, die tien stammen van Gods volk uit de geschiedenis schrapten – zich bekeerd⁴⁶, zoals op de prediking van Paulus en anderen vele niet-Joden zich aansloten bij het volk van Gods kinderen door hun geloof in de vredeverst Jezus.

Zien met Gods ogen

De profeet Jesaja roept op om niet blind en doof te blijven zoals de dienstknecht van de Heer – dat is Gods volk! – die niet wil zien hoe heerlijk Gods boodschap is "omdat Hij wil redden"⁴⁷. En als het volk door zijn blindheid en doofheid in zijn ongeluk liep, dan schenkt de Heer het toch weer een nieuwe toekomst omdat Hij van zijn volk houdt⁴⁸. "Zie, ik ga iets nieuws maken, ja, het is al aan het kiemen. Heb je het dan nog niet gezien?"⁴⁹. Zien we de positieve tekenen van Gods barmhartigheid in de geschiedenis?

Ja, er zijn ook de negatieve tekenen: de valse profeten en pseudomessiasen, oorlogen, hongersnood, pest, aardbeving, vervolging, allemaal dingen waarvan Jezus zei dat ze nog niet het einde betekenen, want eerst zal het Evangelie over heel de wereld verkondigd worden⁵⁰. Hoe lezen wij de gebeurtenissen: met angst (zelfbehoud) of vertrouwen (verrijzenisgeloof)?

43 *Caudium et Spes* § 4.

44 Matteüs 16: 3 (1-4; vgl. 12: 38-42; Marcus 8: 11-13 en Lucas 12: 54-56; 11: 29-32).

45 Matteüs 12: 40. Deze uitleg ontbreekt in Lucas 11: 29-32!

46 Matteüs 12: 41; Lucas 11: 32. Zie ook: H. HOET, «Sous le signe de Jonas», in: E. BIANCHI, V. FUSCO, B STANDAERT & alii, *La Parola edificata la Comunità, Liber amicorum offerto al padre Jacques Dupont*, Comunità di Bose: Ed. Qiqajon, 1997, blz. 67-94, en: «Jona: parabel voor een missionaire kerk», in: H. DERROITTE, B. LANNOO EN E. MANHAEGHE (red.), *Missie vandaag. Opstellen voor de honderdste verjaardag van mgr. Jan Van Cauwelaert*, Antwerpen: Halewijn, 2014, blz. 81-92.

47 Jesaja 42: 18-21.

48 Jesaja 42: 22 – 43: 15, spec. 43: 4.

49 Jesaja 43: 19.

50 Matteüs 24, spec. vers 14.

Wie is de vijand?

Onze tijd is anders dan die van het Tweede Vaticaans Concilie. Toen was de vijand het atheïstisch communisme. Dat was voor de val van de Berlijnse muur. Nu, zeker na "Nine Eleven", heet het dat de oude vijand terug is, de vijand die door Karel Martel in Poitiers werd tegengehouden in 732, bevochten werd door de kruisvaarders, te Lepanto in 1571 verslagen en in 1683 voor de poorten van Wenen tot staan werd gebracht: dé islam! Maar wat zien we als we naar de wereld van de islam kijken? En naar Afrika? Naar de armen in onze steden?

De islam is eerst en vooral een verscheurde wereld in burgeroorlog: soennieten tegen sjiieten, verdeelde stammen in Libië, enz. Maar het is een oorlog waarin vele andere landen betrokken zijn vooral omwille van hun economische en geopolitieke belangen. Paus Franciscus spreekt van de derde wereldoorlog die "in brokken" bezig is. België gaat mee in een militair antwoord op de terreur van IS en bombardeert in Irak en Syrië. Moeten we ons dan verbazen dat de vijand terugslaat met de hem beschikbare middelen van terroristische acties? Die oorlog brengt een stroom vluchtelingen op gang, naast al degenen die de armoede ontvluchten, vooral in Afrika. Zij voegen zich bij de migranten in Europa, met al hun noden en frustraties, omdat ze ook nog eens in de landen waar ze hun toevlucht zochten, vijandig worden onthaald.

Allen broers en zussen

Hoe kijken wij naar de vijand, naar al die mensen die ons leven of onze welstand bedreigen? Kijken wij met de ogen van God voor wie onze vijanden ook zijn kinderen zijn? Zien wij met de ogen van Jezus die in onze vijanden ook zijn zussen en broers erkent? En erkennen we ze dus als ook onze zus of broer? Geven wij toe aan valse veralgemeningen door te spreken van "dé islam" en alle moslims over dezelfde kam te scheren? Of zien wij individuele mensen, ieder als een ander kind van God?

Hoe zien wij onszelf?

En hoe kijken wij naar onszelf? Wat zien wij als we met de ogen van God naar Europa kijken? Wat betekent de "Brexit" voor Europa? En hoe staat het met de verdeelde christenheid van Europa? De volgelingen van Jezus zijn niet alleen verdeeld over verschillende geloofsbelijdenissen en kerken. Het probleem is niet de verscheidenheid van riten en praktijken, van onderling verschillende opvattingen over sacramenten en over God zelf. De grote verdeeldheid schuilt vooral in het tribalisme van de nationale kerken. Die is het meest geïnstitutionaliseerd in de orthodoxe wereld, maar evengoed binnen de wereld van de reformatie. Maar is ook binnen de katholieke Kerk nationalisme niet een sterkere godsdienst dan de dienst van Jezus' God? Het nationale toebehoren – en dan nog in enge zin: in ons land "Vlaams" in plaats van "Belgisch"; daarom sprak ik van tribalisme – bepaalt, ook voor vele christenen, meer ons gedrag dan het Evangelie.

Tot besluit: vrede als uitdaging voor ons

Onze identiteit

Hoe kijken we naar onszelf? Wat bepaalt onze identiteit? Die "identiteit" die zo bedreigd is. Niet zozeer door de vijand van buiten, want het is uit gebrek aan besef van wie we zelf zijn dat we ons zo vlug bedreigd voelen door anderen. Omdat onze cultuur ons aanpraat dat onze identiteit gelegen is in onszelf en dat we onszelf moeten ontplooiën als originele en autonome individuen, in een vrijheid die ons los verklaart van invloeden van buiten, daarom weten we niet meer wie we zijn. Want wezenlijk zijn wij geen onafhankelijke individuen, maar leden van één groot lichaam dat de mensheid is, of beter nog: dat de schepping is.

De grote ontsporing en leugen van het "Verlichte" "liberale" individualisme maakt ons tot losgeslagen zinloze "monaden" die denken niemand te hebben die hen verdedigt. Vandaar de grote agressie in onze cultuur, omdat ieder zichzelf meent te moeten verdedigen. Ieder moet voor zijn eigen inkomsten en toekomst zorgen zodat we allemaal rivalen van elkaar geworden zijn, overgeleverd aan stress en werkdruk, verloren en overbodig als we niet voor onszelf kunnen zorgen.

Gods ledematen

De bevrijding van het Evangelie is het Woord van God dat zegt: "Jij bent van Mij: mijn geliefde kind. Ik zorg voor je leven tot over de dood. En Ik ben de zin van je leven. Omdat Ik de Vader ben van zoveel zussen en broers van je, waarvan ik ook hou. En daarom laat Ik je mee delen in de zorg voor mijn andere kinderen, je zussen en broers." Onze identiteit ligt in onze relatie, in onze verbondenheid met dat grote Lichaam dat Gods schepping is, de "familie" van Jezus, het Messiaanse volk, verzameld uit alle volkeren.

Oorlog of vrede hebben alles daarmee te maken. Met de manier waarop we naar onszelf, de anderen en de werkelijkheid kijken. Noemen we met de Bijbel de geschiedenis "Schepping", dan erkennen we ze als geschenk van een God die liefde is. Dan kijken we naar onze vijanden niet met de ogen van een bange mens die zichzelf moet verdedigen, maar met de ogen van hun en mijn Schepper bij wie mijn leven verzekerd is, ook als ik het verlies. En ik deel in de pijn die God voelt omwille van de haat van mijn vijanden. Juist Hij, onze gemeenschappelijke Schepper, vraagt me om al mijn vindingrijkheid in te zetten om wegen te vinden voor de bekering van mijn vijanden, zoals Paulus zich heeft ingezet om van de vijanden van het Joodse volk vrienden te maken van Jezus en meteen van al zijn zussen en broers. Dat vraagt een volgehouden gebed om de logica van de Vader eigen te maken⁵¹. Niet bidden tegen de vijand, niet bidden om de vernietiging van de vijand, maar bidden om zijn bekering ten leven. En zo mogelijk samen met hem bidden voor de vrede, zoals in Assisi op 27 oktober 1986, toen paus Johannes Paulus II vertegenwoordigers van alle godsdiensten bijeenriep om samen te bidden voor de vrede.

51 Matteüs 5: 44; Lucas 6:28.

De nood aan het Evangelie

Vandaar de dringendheid van het verspreiden van de beleving van het Evangelie. Ik wik mijn woorden. Het is niet Gods zorg dat iedereen christen wordt. Het is wel Gods zorg dat al zijn schepselen in vrede leven met elkaar. Daartoe is geen andere weg dan de manier van leven zoals Jezus. Dat betekent leven in zijn Geest, in de "Bijbelse dynamiek van de liefde". Dat betekent niet dat iedereen gedoopt moet worden tot lid van de Rooms-katholieke Kerk. Dat betekent wel dat in elke stad een groeiende gemeenschap van volgelingen van Jezus moet zijn: van mensen die hun identiteit vinden in hun kinschap van God, niet in hun huidskleur, hun nationaliteit, niet in hun rijkdom, in hun gezondheid, niet in hun toebehoren tot een bepaalde cultuur, godsdienst, sportclub of wat anders dan ook dan in het feit dat ze door God bemind zijn zoals al wat bestaat. En vanuit die identiteit, die ook de identiteit van Jezus is⁵², kunnen ze niet anders dan iedereen uitnodigen aan de feesttafel van onze gemeenschappelijke Vader⁵³, iedereen, man of vrouw, ziek of gezond, rijk of arm, mooi of lelijk, gelovig of ongelovig, goed of slecht⁵⁴, ... De wil van God is de vrede onder al zijn kinderen, niet hun doopsel of hun kerkelijkheid. Ik heb de indruk dat ook onze Kerken dit nog lang niet begrepen hebben.

Deze tekst is een verkorte versie van de lezing die Hendrik Hoet gaf op de vormingsdag van Pax Christi Vlaanderen in de Sint-Andriesabdij Zevenkerken, Brugge, op dinsdag 12 juli 2016.

Hendrik Hoet. Foto: Kerknet.

Hendrik Hoet is priester van het bisdom Antwerpen. Hij studeerde Klassieke Filologie en Bijbeltheologie in Leuven en Rome. Hij doceerde Bijbeltheologie in de DR Congo, België en Nederland. Hij is diocesaan verantwoordelijke voor de oecumene en de interreligieuze dialoog en kerkelijk assistent van de Sant'Egidiogemeenschap in België.

52 Cf. Marcus 1: 11; 9: 7; 15: 39 en parallellen.

53 Jesaja 25: 6-8; Matteüs 22: 2-14; Lucas 14: 16-23.

54 Cf. Galaten 3: 28; Kolossenzen 3: 11; Matteüs 5: 45.

JACQUES GAILLOT OVER EVANGELISCHE GEWELDLOOSHEID

'Het is niet door muren te bouwen die tot aan de hemel reiken dat men elkaar zal kunnen horen'

In een hoofdstuk van zijn interviewboek "Ils m'ont donné tant de bonheur" uit 1986 ging Jacques Gaillot, toen nog bisschop van Evreux, dieper in op het thema van de kernbewapening. Dat thema leefde toen volop: de atoomdreiging aan weerszijden van het IJzeren Gordijn was met de plaatsing van honderden Amerikaanse kruisraketten in West-Europa (onder meer België) zeer reëel. Gaillot had in 1983 tegen het standpunt over kernwapens van de Franse bisschoppen gestemd. Hij vond dat het document de nucleaire afschrikking teveel als een voldongen feit beschouwde, en dat de Kerk zich krachtadiger zou moeten opstellen tegen de nucleaire waanzin. Dertig jaar na het interview in "Ils m'ont donné tant de bonheur" is het discours over kernwapens veel minder aan de orde van de dag. Gaillots inzichten blijken echter nog altijd even actueel en relevant.

Hieronder volgt een belangrijk deel uit de tekst die Jan Vanden Berghe vertaalde voor "Partenia". Gaillot komt hier in zijn argumentatie uit bij de betekenis van de geweldloosheid en het 'Evangelie van de vrede'.

Hoe kwam u erbij publiek te maken dat u het niet eens was met de tekst van de bisschoppen?

Ik heb dat gedaan, denkend aan alle groepen die zich inzetten voor de vrede, aan allen die geweldloos strijden, opdat die zich niet zouden laten ontmoedigen. Als men immers alleen voortging op de nieuwsberichten en de krantentitels, dan hoorde je maar één ding: de Franse bisschoppen zijn vóór de afschrikking met kernwapens. Ze zeggen 'ja' voor de bom.

Onnodig te zeggen dat ik tegen de politiek van de nucleaire afschrikking ben. We zitten als het ware opgesloten in dat dogma. Wat men er ook over gezegd heeft, dit impliceert dat men uiteindelijk de mogelijkheid van een nucleaire oorlog aanvaardt. Is dit echter niet een vorm van instemmen met een stap achteruit van de hele mensheid? Het ontbreekt in ons land (Frankrijk, *nvdv*) aan een groot debat over vrede en ontwapening. Meer dan ooit hebben we nood aan nieuwe wegen, wegen die ons doen hopen.

Een van die nieuwe wegen is volgens u de geweldloosheid. Hoe spreekt u daarover?

Over geweldloosheid spreken, dat is rekening houden met het nieuwe van de situatie waarin we ons vandaag (1986, *nvdv*) bevinden. De geweldloosheid is inderdaad een alternatief, voor heel nieuwe omstandigheden.

In de loop van de geschiedenis heeft de Kerk vaak de indruk gewekt dat ze oorlogen gewettigd vond. Terwijl ze in feite,

rekening houdend met de conflicten die er nu eenmaal zijn, in haar reflectie vooral gezocht heeft om het geweld en de effecten ervan te begrenzen. In alle verschijningsvormen van geweld zit een poging tot almacht verborgen, vooral in het oorlogsgeweld. Tegenover deze bekoring tot almacht heeft de Kerk altijd wantrouwig gestaan. Wanneer ze in conflicten betrokken raakte heeft ze zich altijd ingespannen om voorwaarden uit te werken. Deze voorwaarden moesten maken dat men het geweld zoveel mogelijk onder controle zou kunnen houden, door het te begrenzen (de theorie van de "rechtvaardige oorlog", eerbied voor morele normen, enz.).

Vandaag bevinden we ons in een totaal nieuwe situatie: de wetenschap en de techniek maken het mogelijk om het almachtsverlangen in daden om te zetten door een vernietigende werking die men onmogelijk kan beheersen. De wetenschappelijk onderbouwde wapentechniek is in staat een situatie te scheppen van onbegrensd geweld. Alle strategen zijn het in hun analyses daarover eens. De infrastructuur uitbouwen die deze totale vernietiging mogelijk maakt (precies wat de nucleaire afschrikkingstrategie vereist), dat betekent bij voorbaat deze mogelijkheid te aanvaarden. De steeds voortschrijdende bewapeningswedloop vergroot alleen de risico's op een dergelijke grote ramp. Als de nucleaire afschrikking moet veroordeeld worden, dan is het omwille van de aard van deze bedreiging. Deze steunt immers op het feitelijk installeren van wapens die het mogelijk maken om tot de daad over te gaan.

De hoogtechnologische wapens, in het bijzonder de kernwapens, verplichten ons ertoe op een andere manier na te denken over onze verdedigingssystemen. Een land heeft nu eenmaal de plicht en het recht om te beschikken over het efficiëntst mogelijke beschermingssysteem – dat betwist ik niet. Maar wel moeten we ervoor zorgen dat de middelen die men daartoe gebruikt het land niet blootstellen aan risico's die nog groter zijn dan deze waartegen men zich wil beschermen. In die omstandigheden moeten we de aanhangers van de "geweldloze verdediging door het volk" niet zo maar aan de kant schuiven onder het voorwendsel dat hun voorstellen utopisch zouden zijn. Nee, we moeten van meer nabij bekijken hoe ernstig hun analyses en strategieën zijn.

De geweldloosheid, als strategisch verdedigingssysteem, is iets nieuws voor het Westen. We staan nog maar bij de eerste intuïties. Respect opbrengen voor die keuze omwille van wat zo edel is in haar inspiratie volstaat niet. Daarom dacht ik dat het goed was mijn steun te verlenen aan het collectief "Oproep tot de christenen voor een debat over vrede en defensie". In een opmerkelijk document, getiteld "Voor een andere vrede. Zich verdedigen zonder zichzelf ontrouw te zijn", snijdt dit collectief de kwestie aan van zelfverdediging door burgerverzet, ook 'geweldloze civiele bescherming' genoemd. Een volk zonder wapens betekent nog niet een volk dat zich niet kan verdedigen. Het gaat er helemaal niet om dat men zich aan die taak onttrekt, maar dat een groot deel van de bevolking zich daarvoor krachtadig inzet.

Maar welke link legt u dan tussen de geweldloosheid, zoals u die begrijpt, en het Evangelie?

Wie zich neerlegt bij de onontkoombaar verwoestende gevolgen van het geweld geeft blijk van een fatalistische visie op de mens, op de menselijke verhoudingen, de geschiedenis, de toekomst. Hij getuigt van een radicaal wantrouwen tegenover de mogelijkheden van een mens om zijn houding tegenover de vijand te veranderen. Deze geweldloosheid houdt wel degelijk rekening met wat conflicten in werkelijkheid betekenen en met de noodzaak om er politiek en strategisch goed mee om te gaan; maar ze doet tegelijk een beroep op het betere bij de mens. In haar diepste bedoeling getuigt ze van een fundamenteel vertrouwen in de mens en van een diepgewortelde hoop.

Historisch gezien staat het Evangelie niet aan de oorsprong van de geweldloosheid, maar het laat wel een theologisch licht schijnen op de betekenis ervan. Het geloof ondersteunt de visie op de mens en op de geschiedenis van de geweldloosheid, door wat ons geopenbaard is in het mysterie van Christus' dood en verrijzenis. We moeten echter een kritische afstand bewaren tussen de intuïties van de geweldloosheid en de christelijke boodschap. We moeten ervoor opletten dat we ons vanuit het Evangelie de geweldloosheid niet toe-eigenen. Toch is het best mogelijk, met respect voor de noodzakelijke tussenstappen, een diep verband te ontdekken tussen de houding van iemand die kiest voor de geweldloosheid en de houding van iemand die in Christus gelooft. Die samenhang wordt niet alleen beleefd in het begrijpen en toepassen van voorschriften uit het Evangelie (de liefde voor de vijand ...), maar vooral in de weg die Christus geopend heeft doorheen zijn tocht naar Pasen. Zich engageren op de weg van de geweldloosheid kan voor een christen van vandaag de weg zijn die hem in staat stelt om, onder impuls van de Geest, Christus na te volgen. Geweldloos actie voeren biedt een gelovige de mogelijkheid om te getuigen van de hoop die in hem leeft.

Concreet dan, welke rol kan de Kerk volgens u spelen in dit avontuur?

Christenen zijn gezonden om in de wereld "bewerkers van vrede" te zijn. Ze moeten dus, samen met alle andere mensen van goede wil, middelen uitwerken die daarvoor geschikt zijn. Welnu, de vrede waarover het Evangelie het heeft, kan niet herleid worden tot een "vrede van het hart": ze komt dus ook noodzakelijk tot uiting in politieke acties.

De verantwoordelijken van de Kerk, die tot taak hebben bij de christenen een evangelisch geweten levendig te houden, mogen zich op dit domein dus niet beperken tot abstracte en tijdloze uitspraken. Het risico is niet denkbeeldig dat politici die anders gebruiken om keuzes te verdoezelen die tegengesteld zijn aan deze principes. Als dit zo is, wat kan de Kerk dan doen?

- Bidden om vrede. Maar dat volstaat niet.

Bidden om vrede volstaat niet. Christelijke vredesorganisaties protesteren tegen de vernieuwing van Trident, het kernwapenprogramma van de UK. Foto: Pax Christi UK, 2016.

- Binnen de verschillende christelijke gemeenschappen een debat uitlokken over deze bijzonder belangrijke kwestie.
- Protesteren tegen politieke en militaire keuzes waarvan de effecten op korte of lange termijn onverzoenbaar lijken met de wapenbeheersing en de weg die leidt naar een progressieve ontwapening. Voorbeelden? De bouw van nieuwe atoomonderzeeërs, de wapenverkoop, atoomproeven in de Stille Oceaan ...
- Steun durven verlenen aan voorstellen die afkomstig zijn van diverse individuele christenen of bewegingen, en die doelstellingen lijken voor te stellen die in de strijd voor de vrede bereikt moeten worden:
 - o Het stoppen met fabriceren van kernwapens en met het ontplooiën van nieuwe kernwapensystemen;
 - o Het substantieel snijden in de budgetten voor bewapening, ten gunste van de ontwikkeling van de armste landen;
 - o Het installeren van kernwapenvrije zones;
 - o De oprichting van studiecetra die andere defensiesystemen moeten uitwerken: verdediging door burgers, vormen van geweldloos verzet, enz.
- Steun verlenen aan het initiatief voor een oecumenisch vredesconcilie voor de Kerken van de hele wereld.
- Zich solidair tonen met wie daden van protest stellen: met hen die legerdienst weigeren, die weigeren een deel van de belastingen af te dragen, die meedoen aan vredesmarsen ...
- Een reflectie op gang brengen op wat vandaag de betekenis kan zijn van legeraalmoezeniers en hoe ze gepercipieerd worden.

- En tenslotte, dat bisschoppen en religieuze gemeenschappen niet aarzelen om profetische daden te stellen.

Zoals je ziet, het werkkterrein is heel breed. We mogen niet wachten, we kunnen iets doen. Vooral de jongeren zijn zich bewust van het nucleair gevaar, en ze zijn meer dan anderen bereid om de nieuwe wegen om aan vrede te werken te verkennen. Op dit domein hebben de Kerken, gezien hun moreel gewicht, een grote rol te spelen. Voor een deel betreurt ik dus het stilzwijgen van onze Kerk (in Frankrijk, *nvdv*) met betrekking tot de atoomproeven in de Stille Oceaan en de wapenverkoop.

Hoe heeft men gereageerd op uw publieke reactie op de tekst "De vrede winnen"?

Ik heb heel veel reacties gekregen, over het algemeen zeer positief. Veel ervan kwamen vanuit het buitenland. Veel collectieve reacties. Langs die weg heb ik het bestaan ontdekt van veel groepen en bewegingen die lieten weten wat ze al gedaan hadden en waar ze zich concreet voor inzetten. Door een andere positie in te nemen dan het geheel van het Franse episcopaat weet ik dat ik aan een aantal christenen deze dienst bewezen heb: dat ze niet moeten wanhopen over de katholieke Kerk.

Uiteraard ben ik na die gebeurtenissen in contact moeten blijven met sommige van die groepen die de geweldloosheid hoog in het vaandel dragen, in Frankrijk en in het buitenland. Ik ben bij de bisschoppen een beetje het aanspreekpunt geworden op dat gebied ... Het heeft me de gelegenheid gegeven te herhalen: de toekomst ligt niet in de wapens, niet in het geweld. Het laatste woord is altijd aan de kracht van de liefde, de kracht van de waarheid. Wat men ook doet, men kan niet ingaan tegen de waardigheid van iemand. Die is sterker dan de tanks, sterker dan alles. En men mag niet ingaan tegen een volk dat zijn waardigheid en de kracht van de liefde begrepen heeft.

Het Evangelie heeft me geleerd dat zich neerleggen bij het onvermijdelijke niet christelijk is. Er is altijd een toekomst, en men mag zich niet opsluiten in oplossingen die we wellicht niet in de hand hebben. Want we zitten gevangen in een waanzinnige escalatie. We bevinden ons op een kruisvat. We stapelen steeds gesofisticeerder wapens op. Hoe wil je dan verhinderen dat op zekere dag een verschrikkelijke ramp uitbarst? Ik ben bezorgd om de toekomst die men op die manier voorbereidt. Het is niet waar dat je steeds meer slagkracht moet hebben om je te beschermen. Nog eens, het is absoluut nodig dat mensen, die geen technici zijn, die dat soort competentie niet hebben, niet bang zijn om op te staan en te zeggen: "Stop ermee! Stop ermee!", "Laten we de moed hebben om ermee te beginnen zonder te wachten tot de anderen ermee beginnen.", "Laten we beginnen met een atoomstop, een eerste stap. En laten we dan verder nieuwe wegen van actieve geweldloosheid ontwikkelen." Die kracht staat ingeschreven in het Evangelie. Zal het feit dat er geen grenzen zijn aan waarmee we nu bezig zijn ons bewust maken van wat we kunnen leren van hoe Jezus zich gedroeg?

Tot waar gaat die gezonde kracht die niet noodzakelijk geweld is? Waar ligt de grens tussen macht uitoefenen en geweld?

We zouden wat nu aan de gang is moeten stopzetten, en tot elkaar zeggen: "We bevinden ons in een dodelijke escalatie van overbewapening. Laten we die situatie veranderen. Laten we andere wegen ontsluiten." Dat vraagt bekering; maar is niet onmogelijk. Daarvan ben ik overtuigd. Laten we de moed hebben eraan te beginnen. We zitten teveel opgesloten in een verleden dat ons de indruk geeft dat de zaken altijd 'op die manier' gelopen zijn. En dan durft men niet denken dat er alternatieven zouden kunnen bestaan voor oorlogen en geweld.

Onze omgeving bereidt ons niet voor op die noodzaak om nieuwe wegen te verkennen. De heidense logica zegt ons: "Wil je vrede, maak je dan klaar voor de oorlog." Dit gezegde is niet evangelisch. Een bisschop die dit hoort moet geen oplossingen aanbrengen, dat is niet zijn taak. Hij moet een kreet slaken! Want het gaat hier om een probleem van de hoogste rangorde: het heeft niet louter met de toekomst van een land te maken, maar met die van de hele mensheid.

De vredesboodschap van de Verrezenen is niet louter bestemd voor de christenen, maar voor alle volkeren. Welnu, Christus heeft ons nooit gezegd dat die vrede met de wapens gevestigd kon worden. Zijn vrede komt vanuit het feit dat we allen broeders zijn – en het is niet door muren te bouwen die tot aan de hemel reiken dat men elkaar zal kunnen horen.

De tekst werd gepubliceerd als bijlage bij "Nieuwsbrief Evangelie Levensnabij", 28ste jaargang, nr. 3, 2016.

Jacques Gaillot in 2007.

Foto: looking4poetry/Creative Commons.

Jacques Gaillot is priester. Hij was van 1982 tot 1995 bisschop van Evreux. In 1995 werd hij omwille van zijn uitgesproken standpunten over religieuze en maatschappelijke thema's overgeplaatst naar Partenia, een symbolisch, historisch bisdom in Algerije. In 2015 heette paus Franciscus de bisschop opnieuw welkom in het Vaticaan.

HET EVANGELIE VAN DE GEWELDLOOSHEID VOOROP PLAATSEN IN HET DENKEN EN HANDELEN VAN DE KERK

Jean-Marie Muller was één van de stichtende leden van het MAN (Mouvement pour une Alternative Non-violente), in 1979. Hij woonde in het bisdom Evreux. In 1982 kregen drie leden van deze 'Beweging voor een Geweldloos Alternatief' ruim de tijd om voor Jacques Gaillot, bisschop van Evreux, hun ideeën uiteen te zetten. Als resultaat van deze ontmoeting ondertekende Gaillot hun petitie 'Voor een andere defensie', een jaar voor de Franse bisschoppen in Lourdes een eigen standpunt uitschreven. In april 2016 nam Jean-Marie Muller deel aan de internationale conferentie over Geweldloosheid en Rechtvaardige Vrede in Rome.

Jan Vanden Berghe vertaalde Mullers impressie van deze driedaagse conferentie. In de kleurkaders nog enkele stemmen van andere deelnemers.

Op initiatief van Pax Christi International en in nauwe samenwerking met de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede vond van 11 tot 13 april 2016 in Rome een internationale conferentie plaats onder de titel "Geweldloosheid en rechtvaardige vrede: een bijdrage tot een beter begrip van en de inzet voor de geweldloosheid vanwege de katholieke gemeenschap."

Hoe komen we tot een situatie waarin we niet langer aannemen dat het enige antwoord op geweld of mogelijk geweld het droppen van bommen is? Hoe komen we tot een creatieve benadering waardoor de praktijk van actieve en effectieve geweldloosheid de mogelijkheid van geweldloze interventie meer in het centrum komt van het theologisch en ethisch denken?

Marie Dennis, co-voorzitter Pax Christi International

We waren met een tachtigtal deelnemers, afkomstig uit Afrika, Noord- en Zuid-Amerika, Azië, Europa, het Midden-Oosten en Oceanië. Daaronder ook meerdere bisschoppen en heel wat theologen. Voorafgaand aan deze ontmoeting hadden we een document ontvangen dat ondubbelzinnig benadrukte dat het hoog tijd was om het katholieke denken over geweldloosheid te herzien.

Drie dagen lang konden we, in een buitengewoon hartelijke atmosfeer, onze bedenkingen en ervaringen met elkaar delen. We waren het er allen volledig over eens om te bevestigen dat Jezus zijn hele leven lang van geweldloosheid getuigd heeft en dat christenen de plicht hebben om zelf ook getuigen te worden van de geweldloosheid.

Aanmoediging van paus Franciscus

Kardinaal Peter Turkson, voorzitter van de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede, las een boodschap voor

Jean-Marie Muller tijdens de conferentie over Geweldloosheid en Rechtvaardige Vrede in Rome, in april 2016. Foto: Gerry Lee, Maryknoll/Creative Commons.

die paus Franciscus tot de deelnemers had gericht. "De mensheid," aldus Franciscus, "moet al de beste instrumenten invoeren waarover ze beschikt om de mannen en de vrouwen van vandaag te helpen hun diepste verlangens naar rechtvaardigheid en vrede te realiseren. In die zin zullen uw ideeën over de manier waarop de instrumenten van de geweldloosheid, en in het bijzonder van de actieve geweldloosheid, opnieuw tot leven gebracht kunnen worden, een noodzakelijke en positieve bijdrage leveren. Dit is het wat u voorstelt te doen als deelnemers aan deze conferentie in Rome." En hij preciseert: "In onze complexe en gewelddadige wereld is zich op een geweldloze manier inzetten voor de vrede werkelijk een buitengewone onderneming! (...) We kunnen ons nu al verheugen over de rijkdom aan culturele verschillen en aan uiteenlopende levenservaringen bij de deelnemers aan de conferentie te Rome, en deze zal het niveau van de uitwisselingen alleen maar verhogen en bijdragen tot de vernieuwing van het actieve getuigenis van de geweldloosheid als 'wapen' om de vrede te realiseren."

De conferentie nam een document aan dat de katholieke Kerk oproept om het centrale belang van het "Evangelie van de geweldloosheid" op de voorgrond te plaatsen. Opvallend, en

De geweldloze weg van Jezus is de enige weg die ik ken en het enige voorbeeld dat ik vind waarin voldoende diepte en ruimte aanwezig is om onze realiteit aan te kunnen. Rechtvaardige vrede is niet enkel afwezigheid van geweld. Het is vooral de aanwezigheid van sociale, economische en politieke voorwaarden die vrede en menselijk welzijn ondersteunen en die voorkomen dat conflicten in geweld uitmonden.

Rose Marie Berger, Amerikaans poëet, vredesactiviste en senior redacteur bij het Amerikaanse tijdschrift Sojourners

waarschijnlijk doorslaggevend, is het feit dat de deelnemers er geen genoegen mee nemen een alinea over de geweldloosheid toe te voegen aan de leer van het gerechtvaardigd geweld en de rechtvaardige oorlog, maar dat ze deze leer in naam van wat de geweldloosheid vereist in vraag stellen. “Diegenen onder ons die zich situeren binnen de christelijke traditie zijn ertoe geroepen om in de visie en de boodschap van Jezus de centrale plaats van de actieve geweldloosheid te erkennen. (...) Passief noch zwak, was de geweldloosheid van Jezus de kracht van de actieve liefde. Het is duidelijk dat het Woord van God, het getuigenis van Jezus, nooit gebruikt zou mogen worden om geweld, onrecht en oorlogen te rechtvaardigen. We bekennen dat het Volk van God herhaaldelijk deze essentiële boodschap van het Evangelie verraden heeft door deel te nemen aan oorlogen, vervolgingen, verdrukking, uitbuiting en discriminatie.”

De eerste bron van onze spiritualiteit van geweldloosheid is Jezus Christus en de velen die door hem geïnspireerd zijn. De actieve geweldloosheid is het ‘wapen’ van de machtelozen en de kleinen. De kern ervan is een vorm van geestelijke kracht. Vrouwen en mannen, ouderen en jongeren, zieken of gezonden: allen zijn nodig om tot geweldloosheid te komen. Ieder kan bijdragen op zijn of haar eigen wijze. Verbeelding is van het grootste belang om gepaste initiatieven te vinden voor steeds wisselende situaties. Actieve geweldloosheid heeft als doel de bevrijding van de onderdrukte en de onderdrukker, de zwakken en de sterken.

Jef Felix, gewezen medewerker van Broederlijk Delen en CIDSE, gewezen bestuurslid van Pax Christi International

Breuk met de theorie van de rechtvaardige oorlog

En daarop volgt deze doorslaggevende passus: “Wij geloven dat een ‘rechtvaardige oorlog’ niet bestaat. Al te vaak werd de leer van de rechtvaardige oorlog gebruikt om een oorlog goed te keuren, eerder dan om hem te beletten of te begrenzen. Het feit zelf te suggereren dat ‘een rechtvaardige oorlog’ mogelijk is, ondermijnt de morele imperatief om de middelen en de capaciteiten te ontwikkelen die noodzakelijk zijn voor de geweldloze transformatie van een conflict. We hebben nood aan een nieuw ethisch kader dat in overeenstemming is met het Evangelie van de geweldloosheid.”

In hun besluiten roepen de deelnemers op om “de theorie van de rechtvaardige oorlog niet meer te gebruiken en niet meer te onderwijzen”, maar om “de geweldloze praktijken en strategieën (geweldloze weerstand, herverdelende rechtvaardigheid, ongewapende burgerlijke bescherming, conflicttransformatie en strategieën voor vredesopbouw) te promoten.” Onderstrepen we meteen dat er gevraagd wordt

Het beste voorbeeld dat ik kan geven is *Holy Trinity Peace Village Kuron*, www.kuronvillage.net. Het vredesdorp kwam voort uit een droom die ik had tijdens de burgeroorlog. Ik wilde een dorp tot stand te brengen waarin mensen en gemeenschappen vriendschappelijk met elkaar konden omgaan zonder bedreiging en zonder vrees. Het vredesdorp ontstond in 1997 en is sindsdien steeds verder gegroeid. Het brengt mensen samen van verschillende etnische en culturele achtergrond. Het vredesdorp biedt sociale en economische diensten aan en ook vredesopvoeding aan deze zeer verschillende mensen. Het vredesdorp toont aan Soedan, de regio en de wereld een model van verzoening, gegrond op spirituele en menselijke waarden.

Bisschop Paride Taban, Zuid-Soedan. De bisschop was ook betrokken bij het vredesproces in Rwanda, in de nasleep van de genocide van 1994.

te pleiten voor de “afschaffing van de kernwapens”. Tot slot roepen de deelnemers paus Franciscus op om “een encycliek over de geweldloosheid en de rechtvaardige vrede te delen met de wereld.”

Het ongeluk was dat de Kerk, tot hiertoe, van de ene kant de liefde predikte en van de andere kant het geweld rechtvaardigde. Tussen die twee benaderingen was er een immense leegte: het ontbrekende deel was precies de geweldloosheid. De Conferentie van Rome stelt voor om die leegte op te vullen.

Deze ontmoeting stelt dus een vernieuwing in de diepte voor in het denken van de Kerk over de kwestie van het geweld. Een denken dat breekt met de eeuwenoude leer van de rechtvaardige oorlog en dat de christenen uitnodigt om actoren van de geweldloosheid te worden. Deze breuk, een herbronning vanuit het Evangelie, heeft veel weg van een echte copernicaanse revolutie. Ze zou wel eens beslissend kunnen zijn voor de toekomst zelf van de Kerk.

Jean-Marie Muller is een Frans schrijver en filosoof. Hij schreef o.m. ‘L’évangile de la non-violence’ (Fayard, 1969) en ‘Désarmer les dieux. Le christianisme et l’islam au regard de l’exigence de non-violence’ (Le Relié Poche, 2009). Hij is ook professor aan de Arabische Universiteit voor de Geweldloosheid en de Mensenrechten in Beiroet. Zijn persoonlijke site is: www.jean-marie-muller.fr

OPROEP AAN DE KERK: ZET DE EVANGELISCHE GEWELDLOOSHEID CENTRAAL

Aan het slot van de conferentie over Geweldloosheid en Rechtvaardige Vrede, die plaats had van 11 tot 13 april 2016 in Rome, namen de deelnemers een verklaring aan. De bijeenkomst was een initiatief van Pax Christi International, de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede en verschillende andere katholieke organisaties.

Beeld van het Catholic Nonviolence Initiative

Verklaring

Als christenen begaan met een rechtvaardiger en vreedvoller wereld zijn wij geroepen om een standpunt in te nemen voor creatieve en actieve geweldloosheid tegen alle vormen van geweld. Vanuit deze overtuiging en in het licht van het Jubeljaar van de Barmhartigheid, uitgeroepen door paus Franciscus, bracht de conferentie Geweldloosheid en Rechtvaardige Vrede, op initiatief van de Pauselijke Raad voor Rechtvaardigheid en Vrede en Pax Christi International, mensen uit verschillende landen bij elkaar in Rome.

Onze bijeenkomst – van mensen van God uit Afrika, Noord- en Zuid-Amerika, Azië, Europa, het Midden-Oosten en Oceanië – bestond uit leken, theologen, leden van religieuze congregaties, priesters en bisschoppen. Velen van ons komen uit samenlevingen die geconfronteerd worden met geweld en onderdrukking. Allemaal werken wij voor rechtvaardigheid en vrede. Wij zijn de paus dan ook dankbaar voor zijn boodschap tot onze conferentie: “Uw ideeën over de manier waarop de instrumenten van de geweldloosheid, en in het bijzonder van de actieve geweldloosheid, opnieuw tot leven gebracht kunnen worden, zullen een noodzakelijke en positieve bijdrage leveren.”

Kijken naar onze wereld vandaag

Wij leven in een tijd van immens lijden, verreikende trauma's en angst als gevolg van militarisering, economisch onrecht, klimaatverandering en een kluwen van andere vormen van geweld. In deze context van genormaliseerd en systemisch geweld zijn wij volgens de christelijke traditie geroepen om de actieve geweldloosheid en de visie en de boodschap van Jezus centraal te stellen: in het leven en de praktijk van de katholieke Kerk, en in onze permanente roeping om mens en aarde te 'genezen' en te verzoenen.

De rijke, concrete ervaring van mensen die actief werken aan vrede in de wereld, en die hier tijdens de conferentie hun indringende verhalen met ons deelden, verheugt ons. Deelnemers vertelden over hun hun moedige onderhandelingen met gewapende groepen in Oeganda en Colombia; hoe zij werkten aan het behoud van de vredesclausule beschreven in Artikel 9 van de Japanse Grondwet; over hun werk in Palestina, of over de in heel het land verspreide vredeseducatie in de Filippijnen. Zij tonen de creativiteit en het vermogen van de actief geweldloze methoden in uiteenlopende situaties van dreigende en effectief gewelddadige conflicten. Recent wetenschappelijk onderzoek wijst trouwens uit dat geweldloos verzet als strategie twee keer zo effectief is als gewelddadige strijd.

Het is tijd dat onze Kerk een levend getuigenis brengt en veel meer menselijke en financiële middelen aanspreekt om de geest en de praktijk van actieve geweldloosheid te bevorderen en onze katholieke gemeenschappen te vormen en te trainen in effectieve geweldloze methoden. Jezus is daarbij in alles onze inspiratie en toonbeeld.

Jezus en geweldloosheid

In zijn tijd – ook gekenmerkt door structureel geweld – riep Jezus een nieuwe, geweldloze maatstaf uit, gebouwd op de onvoorwaardelijke liefde voor God. Jezus riep zijn volgelingen op om hun vijanden lief te hebben (Mattheus, 5:44) en het beeld van God in elke mens te eerbiedigen; om geen geweld met geweld te beantwoorden (Mattheus 5:39); om vredesmakers te worden; om vergiffenis te schenken en tot inkeer te komen; en om een meer dan gewone barmhartigheid te tonen (Mattheus 5-7). Jezus belichaamde de geweldloosheid door actief verzet te bieden tegen systemische ontmenselijking: zo ging hij in tegen de heersende wetten door tijdens de sabbat een man te genezen met een verschrompelde hand (Marcus 3: 1-6); hij ging de confrontatie aan met de toenmalige machthebbers van de tempel (Johannes 2:13-22); hij daagde kordaat en zonder geweld de mannen uit die een overspelige vrouw aanklaagden (Johannes 8: 1-11) in de nacht vóór zijn dood vroeg hij aan Petrus om zijn zwaard weg te doen (Mattheus 26:52).

Zonder passief of zwak te zijn, toonde de geweldloosheid van Jezus de macht van liefde in actie. Zowel in woord als in daad is hij de openbaring en belichaming van de Geweldloze God, een waarheid die speciaal naar voor komt in het kruis en de

verrijzenis. Hij roept ons op om zelf de kracht tot geweldloos vreedestichten te ontwikkelen.

Het is duidelijk dat het Woord van God, belichaamd door Jezus, nooit gebruikt mag worden om geweld, onrecht en oorlog te rechtvaardigen. Wij erkennen dat het volk van God deze fundamentele boodschap uit het Evangelie vele malen heeft verraden en de hand had in vervolging, verdrukking, uitbuiting en discriminatie.

Wij geloven niet in 'rechtvaardige oorlog'. De theorie van de rechtvaardige oorlog heeft al te vaak gediend als een excuus om mee te gaan in een oorlog, in plaats van hem te vermijden of in te dijken. De idee dat zoiets als een 'rechtvaardige oorlog' mogelijk is, ondermijnt tegelijk de morele noodzaak om instrumenten en vaardigheden te ontwikkelen voor een geweldloze transformatie van een conflict.

Wij hebben nood aan een nieuw kader, dat strookt met de geweldloosheid uit het Evangelie. In de recente sociale katholieke leer is die tendens om voor een andere weg te kiezen duidelijk zichtbaar. Paus Johannes XXIII schreef al dat oorlog niet de juiste weg is om recht te herstellen; Paulus VI maakte de link tussen vrede en ontwikkeling en sprak de Verenigde Naties toe met de boodschap "nooit meer oorlog"; Johannes Paulus II zei dat "oorlog behoorde tot het verleden, tot de geschiedenis"; Benedictus XVI stelde dat "je vijand liefhebben de kern is van de christelijke revolutie"; en paus Franciscus zei dat de "ware sterkte van een christen zit in de kracht van waarheid en liefde, die leidt tot het verwerpen van alle geweld. Geloof en geweld zijn onverenigbaar." De paus drong ook aan op de 'uitbanning van de oorlog'.

Wij stellen voor dat de katholieke Kerk een verschuiving naar een 'rechtvaardige vrede', gebaseerd op de geweldloosheid uit het Evangelie, ontwikkelt en ter harte neemt. Een 'rechtvaardige vrede'-benadering heeft een visie en een ethiek in zich om vrede op te bouwen en de schade van gewelddadige conflicten te voorkomen, ontmijnen en helen. Deze ethiek veronderstelt een grote inzet voor de menselijke waardigheid en voor onbevangen relaties, met uitgelezen toetsstenen, waarden en mechanismen die onze acties kunnen leiden. Wij erkennen dat vrede nood heeft aan rechtvaardigheid en rechtvaardigheid nood heeft aan het sluiten van vrede.

Leven in evangelische geweldloosheid en rechtvaardige vrede

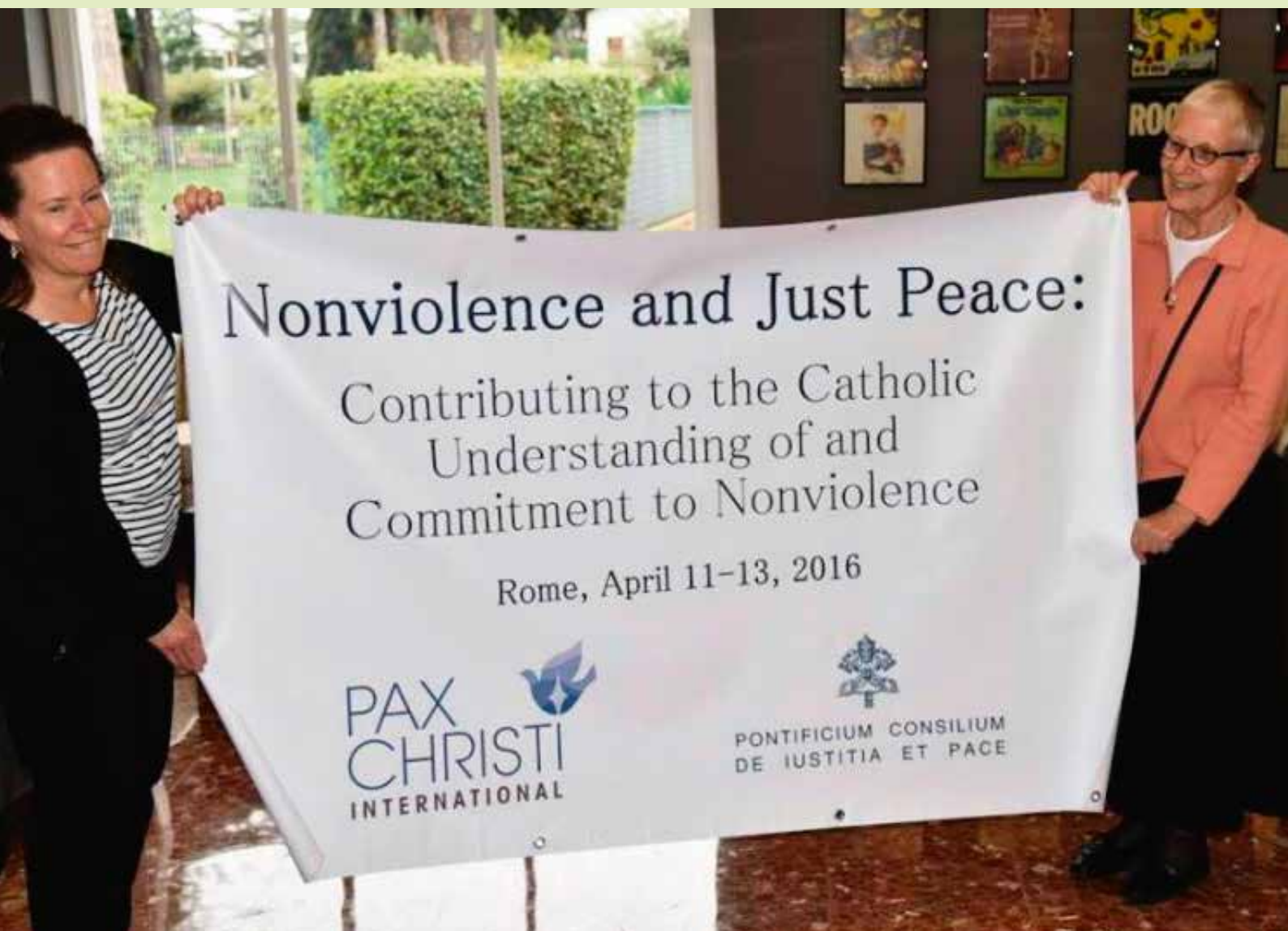
In deze geest engageren wij ons om het katholieke inzicht in de praktijk van de actieve geweldloosheid als weg naar rechtvaardige vrede te bevorderen. Als volgelingen van Jezus, uitgedaagd en geïnspireerd door de verhalen van hoop en moed die wij deze dagen hebben gehoord, roepen wij de Kerk, die wij liefhebben, op om:

- de katholieke sociale leer van geweldloosheid verder te ontwikkelen. Wij roepen meer bepaald paus Franciscus op om een encycliek over geweldloosheid en rechtvaardige vrede met de wereld te delen;
- de geweldloosheid uit het Evangelie uitdrukkelijk op te nemen in het leven, ook het sacramentele leven, en in het werk van de Kerk in de bisdommen, parochies, scholen, instellingen, universiteiten, seminaries, religieuze ordes, vrijwilligersverenigingen e.a.;
- geweldloze methoden en strategieën te ontwikkelen (o.m. geweldloos verzet, herstelrecht, traumaverwerking, geweldloze bescherming van burgers, conflicttransformatie, en strategieën van vredesopbouw);
- een wereldwijde dialoog over geweldloosheid op te zetten binnen de Kerk, met mensen van andere geloofsovertuigingen en met de wereld in ruime zin, om via de visie en methoden van de geweldloosheid en rechtvaardige vrede een antwoord te bieden op de immense crises van deze tijd;
- niet langer een leer van 'rechtvaardige oorlog' te gebruiken of te verspreiden; en te blijven pleiten voor de uitbanning van oorlog en kernwapens;
- de profetische stem van de Kerk te verheffen om onrechtvaardige wereldmachten te bestrijden en geweldloze activisten die met hun werk voor vrede en gerechtigheid hun leven op het spel zetten, te verdedigen en te ondersteunen.

In elk tijdperk biedt de Heilige Geest de Kerk de wijsheid om de uitdagingen van zijn tijd aan te gaan. Als antwoord op de wereldwijde geweldepidemie, door paus Franciscus bestempeld als een 'wereldoorlog in fasen', zijn wij geroepen om beslissende actie te ondernemen, er hiervoor op te roepen, te bidden en te onderwijzen. Met onze gemeenschappen en organisaties kijken wij uit om samen met de Heilige Stoel en de wereldwijde Kerk verder te werken om de Evangelische geweldloosheid te bevorderen.

Kardinaal Turkson, die de boodschap van de paus voorlas, met enkele deelnemers aan de conferentie. Foto: Pax Christi International.

Werken aan een omslag van rechtvaardige oorlog naar rechtvaardige vrede. Judy Coode en Marie Dennis op de conferentie in Rome.
Foto: Pax Christi International.

COLOFON

Auteurs van dit dossier: Hendrik Hoet, Jacques Gaillot, Jean-Marie Muller

Eindredactie: Karin Seberechts

Verantwoordelijke uitgever: Annemarie Gielen

Druk & lay-out: Drukkerij Room, Sint-Niklaas

ISBN-nummer: 9789461370655

Wettelijk depotnummer: D/2016/3498/007

Foto's: Beeldarchief Pax Christi Vlaanderen, Pax Christi International, Creative Commons.

Pax Christi Vlaanderen
Italiëlei 98a
2000 Antwerpen
Tel: 03/225 10 00
koerier@paxchristi.be
www.paxchristi.be

Koerier-dossier is een vaste bijlage bij het abonnement op het tijdschrift Koerier van Pax Christi Vlaanderen. Deze formule van abonnement omvat zesmaal een Koerier met dossier en een boek rond een actuele vredesthematiek. Losse nummers van elk dossier zijn (tot eind 2016) afzonderlijk verkrijgbaar tegen 2 euro.